

Oglindirea hegeliană

OVIDIU PECICAN

În *Fenomenologia spiritului*, G.W.F. Hegel lansa – cum remarcă Marta Petreu într-un articol despre *Noica și utopia recunoașterii* – conceptul de „mişcare a recunoașterii”. În succinta trecere în revistă a autoarei clujene, „Hegel a arătat că un om (orice om), pentru a fi într-adevăr uman, pentru a fi o conștiință de sine, are nevoie de un alt om, adică de recunoașterea acestuia” (*Apostrof*, an. XX, nr. 12, 2009, p. 17). Filosoful german pune această constatare în cheie agonală, văzînd întîlnirea dintre cele două conștiințe ca pe o confruntare izvorîită din dorința fiecăruia de a fi recunoscut de celălalt, aspirație care nu este însă necesarmente dublată de disponibilitatea reciprocității. Numai în cazuri fericite legitimarea mutuală are loc, tot așa cum nu toate oglindirile sînt nedeformante.

Hegel trăia însă într-o Prusie care se pregătea pentru o mare ascensiune politică în tradiția militaristă moștenită de la Friedrich Wilhelm I („regele soldat”) și de la fiul acestuia, Friedrich al II-lea cel Mare (*der alte Fritz*). Reformele „bătrînului Fritz” făcuseră însă din acest regat german nu doar o țară mai mare, ci și una care împlătea disciplina de fier și militarismul cu surprinzătoare reforme administrative și civile. Nu este deci de mirare că, dintre toate posibilitățile pe care le prezenta o meditație despre umanitatea omului și dinamica relațiilor umane, autorul *Fenomenologiei spiritului* a optat pentru o punere în cheie dialectică – deci o prezentare dinamică, tensională și chiar

confrontațională – a acestora și că a făcut din nevoia de recunoaștere o exigență centrală a calității de om. Fără intenția de a trivializa din cale afară lucrurile din nevoi explicative, și fără a pune prea mult pe seama împrejurărilor ceea ce ele nu pot explica, așa observa, totuși, că lumea – feudală și militaristă, deci dublu dependentă de autoritatea ierarhică – în care Hegel se mișca îi oferea în mod persuasiv, la tot pasul, exemple de „umanizare” prin recunoaștere și de legitimare prin decizia instanței superioare în ierarhie. Și cum și începutul sec. al XIX-lea perpetua moda duelurilor ca formulă de reglare privată a diferendelor (fiind tot o manieră armată, militară, de lichidare a litigiilor de natură etică), ideea de confruntare ca modalitate de obținere a recunoașterii plutea în aer. De altfel, o întreagă tradiție a competiției, sportive și armate, pendulînd între Olympia și Marathon, prestigioasă filosofic ca una ce venea din patria gîndirii care conferise

omului o altă calitate și nobilete decît cea de sînge, va fi încurajat asumarea acestei căi de aur a meditației. Drept care, mobilul dobîndirii recunoașterii unui ins de către altul, ca și abordarea agonală a acestui scop, a ajuns să îi apară lui Hegel dacă nu un adevăr unic, atunci măcar soluția cea mai la îndemînă a problemei.

Ideea hegeliană a fost îmbrățișată, în acest punct, cu entuziasm, de unii dintre urmașii lui. Alexandre Kojève și Constantin Noica, două voci europene calificate – provenind însă ambele, poate nu întîmplător, din răsărit –, ambii filosofi dedicînd *Fenomenologiei spiritului* comentarii inspirate și de mare originalitate. Cu toate că demersurile lor, ca și acela al lui Hegel însuși, au o mare putere de seducție, întrebarea rămîne însă: este dinamica recunoașterii un punct obligatoriu de trecere în direcția dobîndirii umanității omului? Și, dacă da, nu poate fi ea mediată decît prin luptă? Să fie oare, cu adevărat, instinctul combativ, impul-

sul beligerant, al omului atît de înrădăcinat încît rămîne singurul cu adevărat capabil să regleze confruntările în sensul dobîndirii recunoașterii celuiilalt? Critica lui Hegel, întreprinsă pe alte tronsoane atît de Karl Marx (pentru idealism), de Kierkegaard (pentru ne-realism și aroganță), cit și de Karl R. Popper (pentru istoricism), a evidențiat laturi vulnerabile sau măcar criticabile ale concepției filosofice a clasicului german. Tot astfel pare să fie și chestiunea accederii la demnitatea umană prin oglindirea în celălalt. Emmanuel Lévinas și-a alcătuit, practic, opera, pe una dintre laturile sale majore, tocmai ca o posibilă contrapondere la tipul de relaționare umană avut în vedere de Hegel în *Fenomenologia spiritului*, urmărind relația dintre „eu” și „celălalt” ca raportare „față către față”.

Chestiunea recunoașterii mele de către alteritate și a celui din proximitate de către mine rămîne un caz particular al comunicării interumane. Aceasta din urmă ține de diverse coduri și limbaje ce nu pot fi simplificate absolutizînd – sau reducînd totul – la dimensiunea confruntațională, într-o logică a bătailor între cocosi. Nici abordarea combativă nu este, de altfel, obligatorie. I-a revenit marketingului contemporan meritul de a descoperi că logica învingător – învins poate fi înlocuită, mult mai profitabil, de abordarea „win – win”, unde ambii inși care intră în raporturi unul cu altul ies învingători. Diversitatea nu impune raporturi de asimilare, subordonare sau excludere, ci poate însemna schimb amiabil, mediere continuă, complementaritate care îmbogățește prin punerea în valoare a tuturor resurselor valabile.

Prins în cleștele hegelian al confruntării – și, pe această cale, a raporturilor de „vointă și putere” schopenhaueriene și nietzscheene –, omul ar părea condamnat la formele brutale și primare de dialectică dacă asemenea schimbări de perspectivă nu ar lărgi suficient perspectiva, îndemnînd la redefiniri și recalibrări filosofice.

